ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA
úsek inšpekčnej činnosti
Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o stave bezpečnosti školského prostredia a prevencie negatívnych javov v správaní žiakov v strednej odbornej škole v školskom roku 2011/ 2012 v SR

Úloha bola sledovaná v **46** stredných odborných školách, z nich **5** bolo súkromných, **1** cirkevná, **4** s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským, **1** s vyučovacím jazykom maďarským. Vyhodnotenie sa uskutočnilo na základe zistení z dotazníkov zadaných riaditeľovi školy, žiakom *(1 970 respondentov, z nich bolo 1 010 chlapcov, 960 dievčat)* a členom žiackej školskej rady *(ustanovená v 33 školách - 180 respondentov)*, z rozhovorov a z dokumentácie školy.

Bezpečnosti školského prostredia a prevencii negatívnych javov venovali školy rozdielnu pozornosť. Podmienky na zaistenie ochrany pred diskrimináciou, násilím a šikanovaním stanovilo vyše 80 % kontrolovaných subjektov v **školskom poriadku**. Menší dôraz pripisovali zapracovaniu sankcií v prípade nežiaducich prejavov v správaní žiakov. V niektorých školách sa menej sústredili na prevádzku a organizáciu praktického vyučovania.

Viac ako 90 % členov žiackej školskej rady (ďalej ŽŠR) potvrdilo v dotazníkoch riešenie problematiky negatívneho správania žiakov v školskom poriadku, pričom takmer 80 % sa stotožnilo s deklarovanými pravidlami prevencie tohto javu, 12,8 % vyslovilo čiastočný súhlas, zvyšných 7 % uviedlo, že ich nepozná.

Graf č. 1 Riešenie problematiky násilia a šikanovania v školskom poriadku z pohľadu ŽŠR

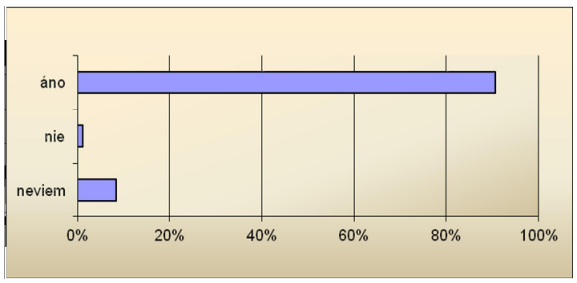

Graf č. 2 Vyjadrenie súhlasu s pravidlami školského poriadku, ktoré súvisia so šikanovaním

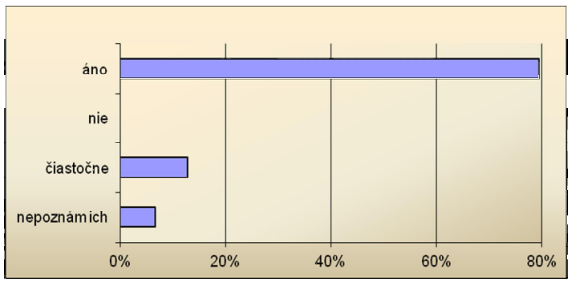

Podľa vyjadrenia necelých 50 % žiakov bola táto problematika zaradená do školského poriadku. Napriek tomu, že skoro vo všetkých školách (93,5 %) boli preukázateľným spôsobom oboznámení s jeho obsahom, až 42,5 % respondentov v dotazníku uviedlo, že nevedia posúdiť, či problematika bezpečnosti bola jeho súčasťou. Tento fakt poukazuje na potrebu dôslednejšej informovanosti žiakov o rozpracovaní problematiky v školskom poriadku.

Takmer 65 % členov ŽŠR malo možnosť vyjadriť sa k otázkam, návrhom a opatreniam školy v oblasti výchovy a vzdelávania, avšak iba 26,1 % potvrdilo ich zapracovanie do školského poriadku, čiastočné zapracovanie uviedlo 53,3 %, zvyšná časť konštatovala, že neboli akceptované. Uvedenú skutočnosť možno čiastočne objasniť na základe poznatkov získaných z rozhovorov s členmi ŽŠR. Vyplynulo z nich, že priority, o ktorých rokujú s vedením školy, sa týkajú hlavne zlepšenia priestorových podmienok a materiálneho zabezpečenia vyučovania najmä v oblasti odborného vzdelávania. Do riešenia problémov súvisiacich so šikanovaním bolo zaangažovaných 58 % členov ŽŠR.

Graf č. 3 Vyjadrenie ŽŠR k otázkam, návrhom a opatreniam v oblasti výchovy a vzdelávania

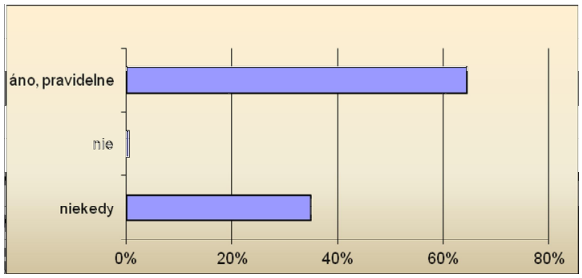

Graf č. 4 Zapracovanie námetov, návrhov a pripomienok

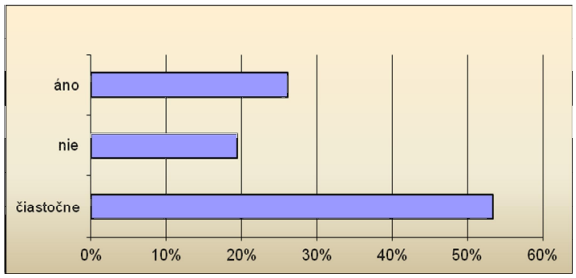

Vo viacerých školách riešili problematiku násilia a šikanovania aj **interné dokumenty** (Prevencia eliminácie javu šikanovania, Vnútorný program školy na redukciu agresivity mládeže, vlastný projekt Smernica k prevencii sociálno-patologických javov).
V kontrolovaných subjektoch bola zahrnutá v školských vzdelávacích programoch, v plánoch práce školy, koordinátora prevencie, výchovného poradcu, obsahovali ju aj plány triednych učiteľov. V učebných predmetoch mala zastúpenie najmä na hodinách občianskej náuky a etickej výchovy, zaoberali sa ňou i na triednických hodinách. V rámci prevencie negatívnych javov v školskom prostredí preferovali školy podujatia organizované v spolupráci s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (ďalej CPPPaP), realizovali preventívno-výchovné aktivity v kooperácii s policajným zborom. V cirkevnej škole [1] zaradili problémové javy v správaní žiakov do tematických príhovorov v bohoslužbách a do duchovných aktivít pedagógov i žiakov. S cieľom eliminovať šírenie návykových látok a šikanovanie, vypracovali v 1 kontrolovanej škole [2] medzi vedením a rodičmi dohodu, ktorá sa týkala právomocí riaditeľa školy vo vzťahu k žiakovi a postupu školy pri podozrení z užitia návykovej látky.

Riaditelia škôl v dotazníkoch uvádzali, že venovali dostatočnú pozornosť prevencii negatívnych javov v správaní žiakov. Avšak rozhovory s nimi, s koordinátormi prevencie, s výchovnými poradcami ako i predložená dokumentácia, neprezentovali adekvátny záujem všetkých škôl o uvedenú problematiku. Aktivity k nej síce v školách realizovali, ale vo viacerých neboli uskutočňované systematicky. Odrazilo sa to aj v názoroch žiakov na poskytovanie priestoru k téme násilia a šikanovania, ktoré signalizovali len ich čiastočnú spokojnosť (40,2 %), asi štvrtina opýtaných ho považovala za nedostatočný, necelých 35 % nevedelo situáciu posúdiť. Z konkrétnych činností organizovaných školou žiaci najčastejšie uvádzali prednášky odborníkov, besedy a pohovory so psychológmi z CPPPaP. Negatívnym zistením bolo, že až 28,2 % respondentov sa nezúčastnilo žiadneho podujatia zameraného na eliminovanie výskytu šikanovania v školskom prostredí.

Graf č. 5 Podujatia s problematikou eliminácie negatívnych javov v správaní žiakov

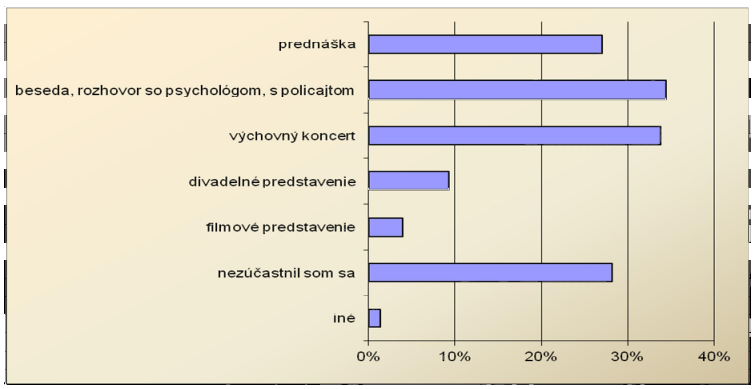

[1] Katolícka stredná pedagogická škola sv. Cyrila a Metoda, Charkovská 1, Košice
[2] Stredná odborná škola, Horný Smokovec 26, Vysoké Tatry

Ako zaujímavý hodnotilo obsah realizovaných podujatí 49 % respondentov, 7,8 % ich považovalo za nudné. Je na zamyslenie skutočnosť, že až 33 % nepotvrdilo ich prínos z hľadiska nových poznatkov. Z uvedeného vyplýva, že plánovanie škôl si vyžaduje orientáciu na také podujatia, ktoré vychádzajú zo záujmov žiakov a súčasne sú pre nich aj zdrojom aktuálnych informácií v oblasti sledovanej problematiky.

K predchádzaniu rizikového správania smerovalo zavedenie schránok dôvery, inštalovanie kamerového systému v priestoroch školy, uskutočnenie dotazníkového prieskumu. Nevyhnutné je, pri uplatnení ďalších možností, pozitívne reagovať na návrhy žiakov. Podľa nich dôležitú úlohu zohráva otvorená komunikácia s učiteľmi a ich zodpovedný prístup k riešeniu náznakov šikanovania. Žiaci v tejto súvislosti vo svojich voľných odpovediach prikladali dôležitosť výchove v rodine, za významný faktor považujú formovanie osobnosti prostredím, v ktorom žijú.

Graf č. 6 Čo by podľa teba pomohlo predchádzať šikanovaniu?

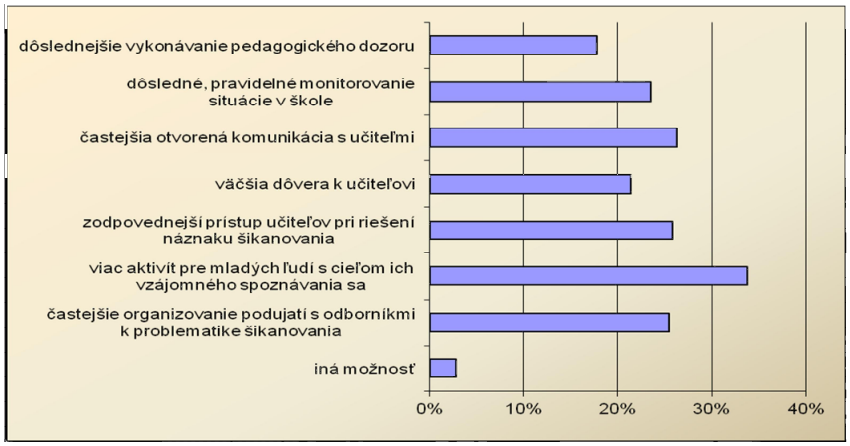

Záslužná v tomto smere bola práca väčšiny **koordinátorov prevencie**, ktorých okrem jednej [3] ustanovili vo všetkých školách. Svoju činnosť realizovali v úzkej kooperácii s výchovnými poradcami. V 2 školách Trenčianskeho kraja sa ako menej efektívna preukázala ich práca v prípade kumulácie týchto dvoch funkcií, z dôvodu uprednostnenia povinností vyplývajúcich z výchovného poradenstva pred naplánovanými úlohami z oblasti prevencie. Vo väčšine škôl koordinátori zabezpečovali mimoškolské aktivity zamerané najmä na aktívne využívanie voľného času žiakov. Zväčša prostredníctvom nich školy monitorovali postoje žiakov k sociálno-patologickým javom. Zlepšenie si vyžaduje spolupráca koordinátora prevencie so ŽŠR, pretože takmer 13 % členov v kontrolovaných školách s nim málo komunikovalo na tému nežiaduceho správania mladých ľudí alebo nespolupracovali vôbec. Ako negatívum sa javila skutočnosť, že viac ako 28 % z nich nevie, kto je na škole určený ako koordinátor, čo signalizuje nižšiu informovanosť zo strany školy.

S cieľom **posilniť bezpečnosť školského prostredia** poskytli v 65 % škôl pedagogickým zamestnancom možnosť **vzdelávania** prostredníctvom erudovaných odborníkov (špecializované semináre, kurzy, prednášky, besedy, workshopy). V rámci školy ho orientovali predovšetkým na transfer informácií, skúseností koordinátorov prevencie a výchovných poradcov získaných na seminároch a školeniach v Metodicko-pedagogickom centre (ďalej MPC) a na oboznámenie sa s materiálom Metodické usmernenie k prevencii a riešeniu šikanovania. Vzhľadom na to, že pedagógovia sa hlavne ako triedni učitelia podieľajú nemalou mierou na realizácii prevencie, javí sa pre nich táto forma ako nepostačujúca. Pedagogickí zamestnanci cirkevného subjektu [4] sa pravidelne zúčastňovali duchovných obnov a duchovných cvičení, ktorých súčasťou bolo vzdelávanie v oblasti

[3] Súkromná stredná odborná škola, Budatínska 61, Bratislava
[4] Katolícka stredná pedagogická škola sv. Cyrila a Metoda, Charkovská 1, Košice

preventívnych aktivít vo vzťahu k formovaniu zdravej osobnosti žiaka. V 1 škole[5] sa organizoval sociálno-psychologický výcvik zameraný na zvládanie záťažových situácií vo vzťahu učiteľ – žiak. Ojedinele sa v Žilinskom kraji uskutočnila, s predstaviteľmi združenia Jekhetane z Prešova, špecializovaná aktivita spojená s filmom o spolunažívaní s občanmi rómskej národnosti. Informácie pre pedagogických zamestnancov v 2 školách v Nitrianskom kraji zabezpečovali v rámci metodických dní, Klubu moderných učiteľov (1x mesačne) a projektu na prevenciu a elimináciu šikanovania. Školy využívali aj rôzny metodický materiál z CPPPaP, z úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, od príslušníkov policajného zboru a od rôznych aktivistov pôsobiacich v oblasti preventívnych činností. Vzdelávanie pedagógov čiastočne prispelo k získaniu potrebných informácií a k osvojeniu si postupov pôsobenia na žiakov pri predchádzaní rôznym nevhodným javom v ich správaní. Podľa odpovedí riaditeľov sa v 35 % kontrolovaných subjektov vzdelávanie neorganizovalo. V Bratislavskom a Banskobystrickom kraji sa neuskutočnilo v polovici sledovaných škôl, v Nitrianskom kraji ich bolo až 60 %.

Graf č.7 Vzdelávanie pedagogických zamestnancov

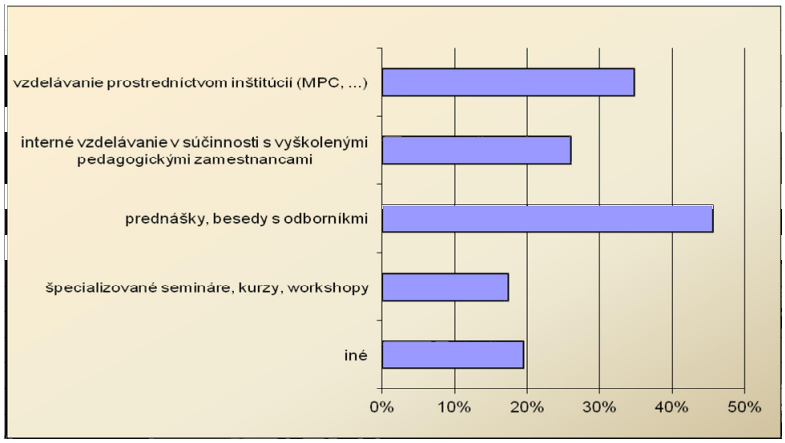

V oblasti **zabezpečenia informovanosti rodičov** sa angažovalo 57 % škôl. Najčastejšie poskytovali informácie triedni učitelia a koordinátori prevencie na triednych aktívoch, menej organizovali prednášky odborníkov na celoškolských plenárnych zasadnutiach. Problémom, ktorý značne znižuje mieru informovanosti, je malá účasť rodičov na týchto stretnutiach. Ako dôvod nerealizovania aktivít uviedli školy pretrvávajúci nezáujem rodičov o danú problematiku.

Riaditelia 98 % škôl v informačných dotazníkoch prezentovali pri riešení negatívnych javov v správaní žiakov **spoluprácu s rodičmi**. V prípade výskytu konkrétneho problému zabezpečovali osobnú zainteresovanosť rodičov na ich riešení. V jednotlivých prípadoch zaistili školy prostredníctvom výchovných poradcov odborné poradenstvo z CPPPaP. Pozitívnym prínosom vzájomnej spolupráce bolo zvýšenie pocitu ich zodpovednosti za správanie sa vlastných detí. Niektorí zákonní zástupcovia žiakov s problémovým správaním však neprejavili dostatočnú ochotu participovať so školou na náprave, čo v konečnom dôsledku viedlo k málo účinnému výchovnému pôsobeniu školy na žiaka.

Snahu škôl o **vytvorenie bezpečného školského prostredia** pozitívne, takmer rovnako, hodnotilo v dotazníkoch 81 % chlapcov i dievčat, 12 % chýba v škole pocit bezpečia, 7 % uviedlo strach z niektorého spolužiaka. Negatívnu skúsenosť so šikanovaním skoro zhodne potvrdilo necelých 10 % opýtaných chlapcov i dievčat. Pričom šikanovaní boli prevažne spolužiakmi z triedy.

[5] Stredná odborná škola, Košická 20, Prešov

Graf č. 8
Máš v škole pocit bezpečia?

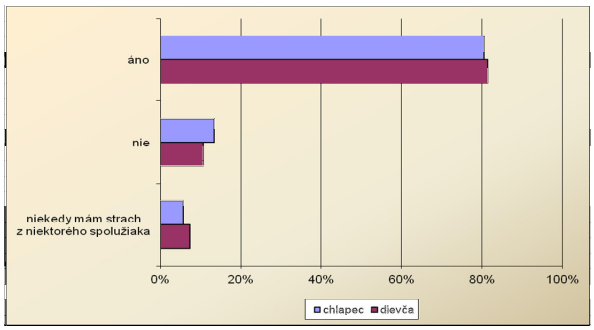

Graf č. 9
Bol/a si v škole šikanovaný/á?

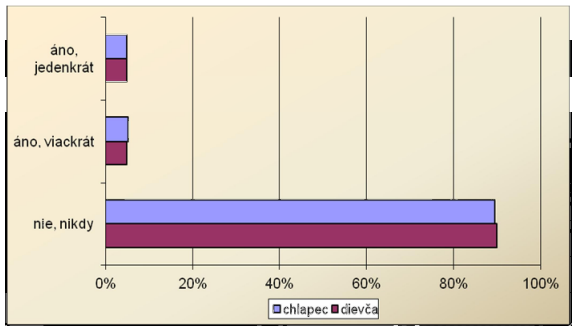

Až 45 % žiakov bolo svedkom šikanovania niekoho iného, viac ako 11 % sa na šikanovaní priamo podieľalo. Najčastejšie k nemu dochádzalo počas prestávok, vyše 5 % sa s nim stretlo na praxi či odbornom výcviku, značná časť ho zaregistrovala i mimo školy.

Graf č.10 Miesto výskytu šikanovania

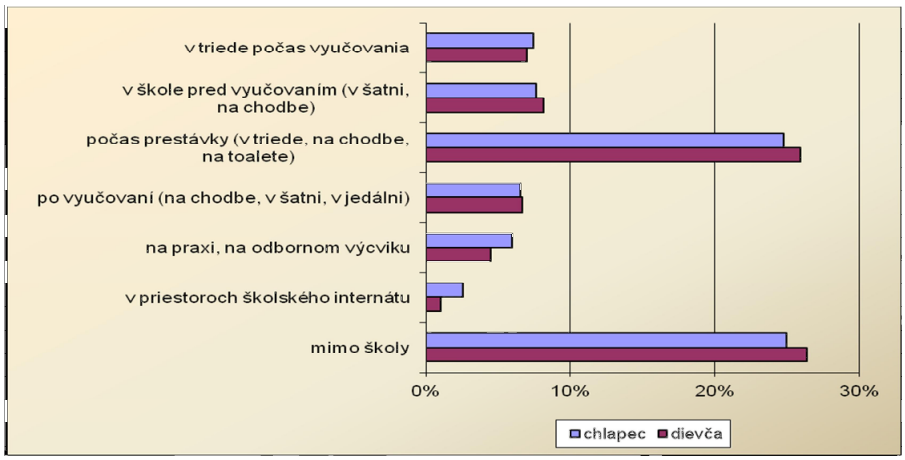

Prejavy šikanovania boli rôzne. Pri porovnaní odpovedí žiakov a riaditeľov bola určitá paralela predovšetkým pri výskyte psychických foriem, hlavne verbálnych urážok, ktoré mali najpočetnejšie zastúpenie. Žiaci (4 %) sa stretli aj s vyžadovaním vykonávania nezmyselných príkazov, ich výskyt ani riešenie riaditelia neuvádzali.

Graf č.11
Spôsoby šikanovania uvádzané žiakmi

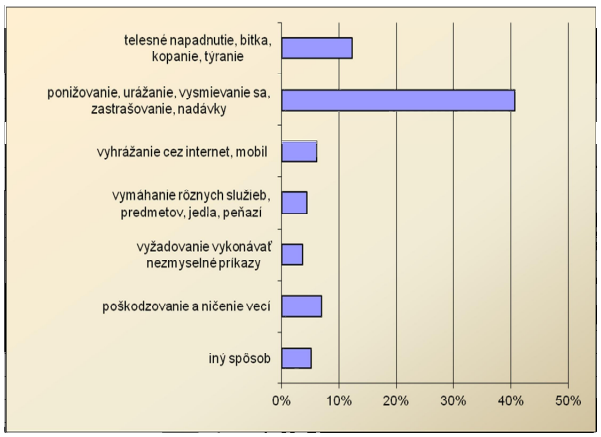

Graf č.12
Spôsoby šikanovania uvádzané riaditeľmi

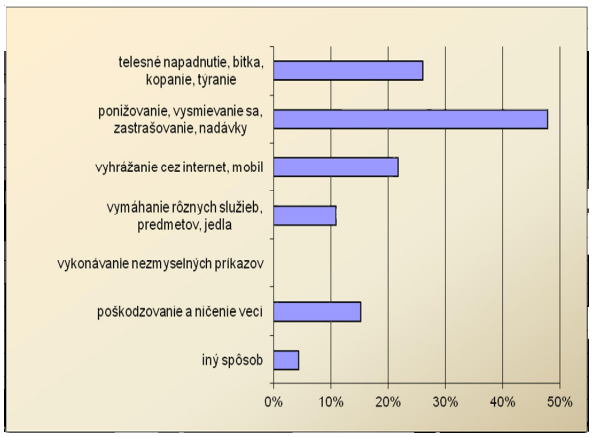

V prípade identifikácie negatívnej skúsenosti najväčšiu dôveru prejavili priateľom, spolužiakom, rodičom. Oveľa menej sa obracali na pedagogických zamestnancov. Je zarážajúce, že značná časť túto skutočnosť nikomu neoznámila.

Graf č.13 Oznámenie výskytu šikanovania

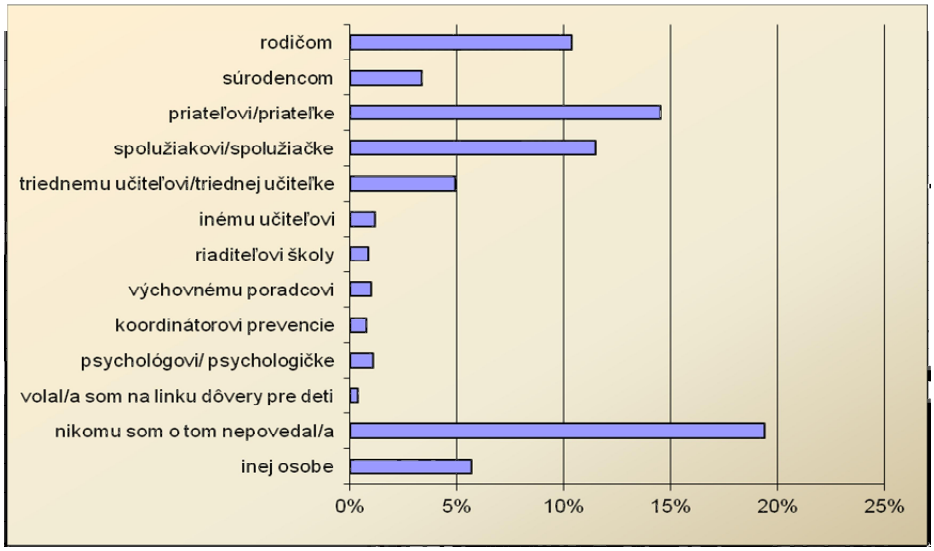

Náznaky šikanovania alebo iné negatívne formy prejavov správania sa riešili školy najčastejšie využívaním pohovoru s agresorom a jeho rodičmi, s tým sa vo svojich návrhoch stotožnili aj žiaci. V prípadoch pozitívnych zistení nevhodného správania sa žiakov uplatňovali školy zákroky deklarované v školských poriadkoch, ukladali výchovné opatrenia. Niektoré prípady vyžadovali spoluprácu s políciou. Žiaci v dotazníku prejavili jasné odmietnutie prejavov šikanovania. V položke týkajúcej sa uplatnenia trestu pre tých, ktorí sa takýchto vecí dopúšťajú, väčšina využila možnosť vyznačiť aj viac sankcií a opatrení. V odpovediach respondentov často rezonovala miernejšia alternatíva pohovoru so psychológom a s rodičmi. Výrazné zastúpenie malo aj vylúčenie zo štúdia, viacerí dokonca uvádzali formu telesného trestu.

Graf č.14 Opatrenia/uplatnenia trestu navrhované žiakmi voči šikanujúcim

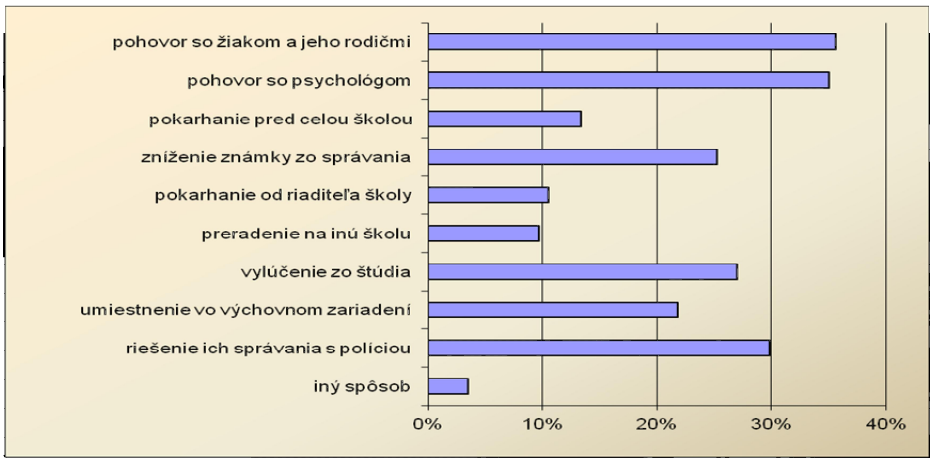

Riaditelia škôl vyjadrili prevažne iba čiastočnú spokojnosť (63 %) so správaním sa žiakov. Najvýraznejšie prejavy nevhodného správania si všimli počas prestávok, kedy do popredia vystupovala vzájomná neúcta medzi žiakmi, časté používanie vulgarizmov a urážlivých vyjadrení v ich komunikácii. Žiaci najkritickejšie hodnotili správanie na vyučovaní, v ktorom prevažovalo vyrušovanie.

Graf č.15
Nedisciplinovanosť žiakov z pohľadu riaditeľov

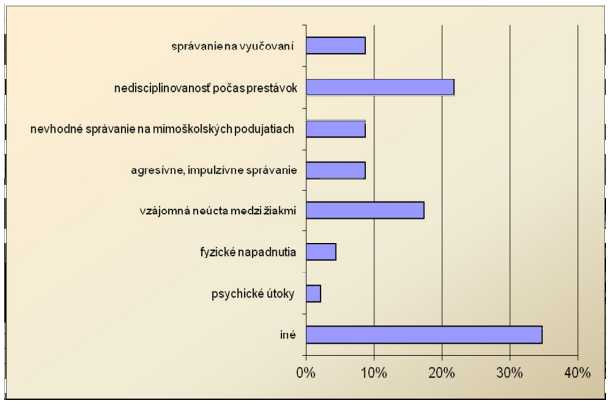

Graf č.16
Prejavy nedisciplinovanosti z pohľadu žiakov

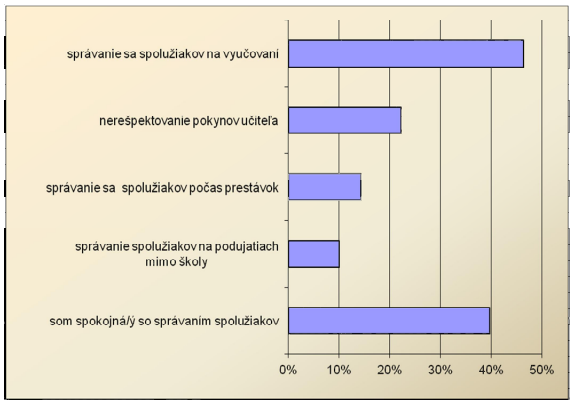

Viac než polovica žiakov konštatovala, že učitelia volia primeraný spôsob na udržanie disciplíny v škole, s čím súhlasila aj prevažná väčšina členov ŽŠR. Vo svojich vyjadreniach, ktoré súviseli s neprimeraným správaním niektorých spolužiakov počas vyučovacích hodín, uvádzali ako príčinu málo zaujímavé vyučovacie hodiny, menšia časť ju videla v nedostatočnom rešpekte učiteľov u žiakov.

Graf č. 17 Príčiny nedisciplinovanosti žiakov na vyučovaní

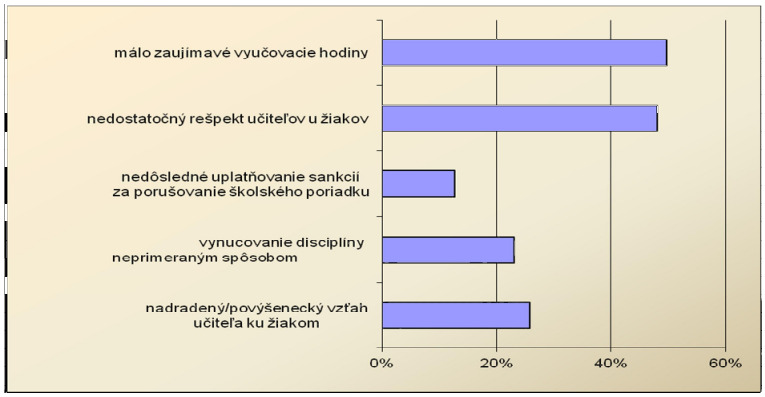

Závery

Školy v prevažnej väčšine začlenili podmienky na zaistenie bezpečnosti školského prostredia do svojich školských poriadkov. Pri ich tvorbe vedúci zamestnanci zväčša akceptovali vhodné názory ŽŠR. Viaceré v tomto dokumente nestanovili v prípade výskytu negatívnych prvkov v správaní žiakov účinné zásahy k náprave. Niektoré subjekty len formálne zapracúvali do pedagogickej a školskej dokumentácie formulácie deklarujúce záujem a zámer odstrániť všetky formy násilia, tieto však neuplatňovali.

Prevenciu šikanovania vykonávali školy prostredníctvom rôznych plánovaných podujatí, ktoré sa u časti žiakov nestretli s pozitívnym ohlasom. Z ich vyjadrení vyznievala neúplná spokojnosť s obsahovým zameraním, deklarovali potrebu častejšie uskutočňovať zaujímavé a poučné netradičné aktivity s prínosom doplňujúcich informácií. Aktívnu ochranu predchádzania sociálno-patologickým javom realizovali školy konkrétne rozpracovanými činnosťami v rámci národných programov, rozhovormi so žiakmi, výchovou k vzájomnej tolerancii, vytváraním atmosféry spolupráce a priateľstva v triedach. Menej pravidelne praktizovali monitorovanie rizikového správania žiakov s následným vyhodnotením situácie a prijatím potrebných opatrení. Komparáciou vyjadrení niektorých riaditeľov a žiakov sa zistilo, že školám sa nedarí dostatočne efektívne odhaľovať prejavy násilia v žiackych kolektívoch.

Preventívnu činnosť na rôznej úrovni zabezpečovali koordinátori prevencie v kooperácii s pedagogickým kolektívom, podieľali sa tiež na riešení problémov v súčinnosti s rodičmi. Ustanovenie tejto funkcie vo všetkých školách (s výnimkou 1 školy) vytváralo predpoklad dobrej spolupráce i so žiakmi. Nepriaznivým zistením však bola skutočnosť, že v prípade odhalenia prejavov šikanovania sa s ním kontaktovalo len veľmi málo žiakov, nepoznali ho ani mnohí členovia ŽŠR. Negatívny dopad na elimináciu nežiaducich javov malo neriešenie náznakov agresívneho správania sa žiakov učiteľmi ako aj málo otvorená komunikácia učiteľov so žiakmi.

Pripravenosť škôl na prevenciu negatívnych javov v správaní žiakov ovplyvnila informovanosť pedagogických zamestnancov. Nedostatky sa preukázali v organizovaní vzdelávania. V tomto smere využívali ponuku MPC i spoluprácu s kompetentnými odborníkmi, značná časť subjektov sa sústredila na internú formu v rámci školy. Mnohé zo škôl však pre pedagogických zamestnancov vzdelávanie s problematikou preventívnych aktivít neorganizovali. Efektivitu základných informácií o sledovanom jave, ktorú poskytli zákonným zástupcom žiakov predovšetkým na triednych aktívoch, znižovala ich nízka účasť. Pri riešení negatívnych prejavov v správaní sa žiakov iniciovali školy nadviazanie kontaktu s rodičmi a sprostredkovali konzultácie s pracoviskami preventívnych a poradenských služieb.

Z uvedených zistení vyplýva, že odstránenie tohto javu z prostredia škôl si vyžaduje vypracovanie celoškolskej stratégie k prevencii rizikového správania sa žiakov s účinnými postupmi riešenia vyskytujúcich sa problémov, do ktorej budú zainteresovaní všetci pedagogickí zamestnanci.

Výrazné pozitívne zistenia

- ustanovenie koordinátora prevencie vo všetkých školách (s výnimkou 1)
- spolupráca škôl s CPPPaP, inými odbornými pracoviskami a s políciou pri prevencii a riešení šikanovania
- kontaktovanie škôl s rodičmi žiakov, u ktorých sa vyskytli nevhodné prejavy v správaní

Oblasti vyžadujúce zlepšenie

- vypracovanie školského poriadku v súlade s právnym predpisom
- dôkladné oboznámenie sa žiakov s pravidlami prevencie šikanovania stanovenými v školskom poriadku
- ustanovenie ŽŠR, jej zaangažovanie v oblasti prevencie ako aj participácia jej členov na tvorbe školského poriadku
- vytvorenie podmienok pre intenzívnejšiu komunikáciu a spoluprácu vedenia školy a koordinátora prevencie s fungujúcou ŽŠR i ostatnými žiakmi
- vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti prevencie sociálno-patologických javov so zreteľom na získanie spôsobilostí odhaľovania negatívnych prejavov v konaní žiakov, na poznanie spôsobov poskytnutia pomoci obetiam násilia i na osvojenie si výchovných postupov voči agresorom
- aktualizovanie, zatraktívnenie a skvalitnenie podujatí školy zameraných na podporu bezpečnosti a ochrany zdravia s ohľadom na záujem žiakov
- realizovanie efektívneho monitorovania sociálnej klímy v školskom prostredí, prijímanie opatrení na zamedzenie výskytu rizikových javov v správaní žiakov a pravidelné vyhodnocovanie účinnosti prijatých opatrení
- poskytnutie priestoru pre otvorenú komunikáciu o problémoch násilia a šikanovania medzi učiteľmi a žiakmi, s cieľom zvyšovania vzájomnej dôvery
- dôsledné riešenie náznakov neprimeraného správania sa žiakov učiteľmi
- sprístupnenie problematiky šikanovania zákonným zástupcom žiakov zorganizovaním odborných prednášok a iných aktivít
- vypracovanie celoškolskej stratégie prevencie negatívnych prejavov v správaní sa žiakov

Opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov

Na základe zistení Štátna školská inšpekcia uplatnila voči kontrolovaným subjektom **28 odporúčaní**, ktoré sa týkali nedôsledného vykonávania monitoringu správania sa žiakov, nedostatočného zabezpečenia vzdelávania pedagogických zamestnancov v oblasti prevencie a výskytu sociálno-patologických javov, aktualizovania podujatí zameraných na bezpečnosť a ochranu zdravia žiakov v súčinnosti s odborníkmi z praxe. Ďalšie odporúčania smerovali k realizácii ustanovenia ŽŠR, ku skvalitneniu jej spolupráce s pedagogickými zamestnancami. Zamerané boli aj na rešpektovanie fyziologických, psychických a hygienických potrieb žiakov, na skvalitnenie pedagogického dozoru počas prestávok a tým eliminovanie prejavov šikanovania a tiež na úpravu vstupných a učebných priestorov s ohľadom na žiakov so zdravotným znevýhodnením. Niektoré súviseli s činnosťou koordinátora prevencie.

Dôvodom uloženia **opatrení** bolo nezapracovanie podmienok na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia žiakov do školského poriadku, jeho neprerokovanie s orgánmi školskej samosprávy a v pedagogickej rade, a tiež jeho nezverejnenie. Vyskytli sa nedostatky pri zabezpečovaní praktického vyučovania a v súvislosti s poučením žiakov o bezpečnosti a ochrane zdravia pred organizovaním školských aktivít mimo školy.

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- dôsledne oboznamovať žiakov so zásadami prevencie negatívnych javov, ktoré sú určené v školskom poriadku
- organizovať pre žiakov preventívne aktivity vychádzajúce z ich záujmov
- ustanoviť ŽŠR, zlepšiť komunikáciu a spoluprácu s členmi ŽŠR
- vykonávať systematicky monitorovanie školského prostredia, pri zistení výskytu nežiaducich prejavov v správaní žiakov stanoviť postupy riešenia a pravidelne ich vyhodnocovať
- podporovať vzdelávanie učiteľov prostredníctvom odborníkov z praxe
- realizovať pre zákonných zástupcov žiakov besedy a iné aktivity s problematikou šikanovania

Metodicko-pedagogickému centru

- rozšíriť pre koordinátorov prevencie a ostatných pedagogických zamestnancov ponuku vzdelávacích podujatí v oblasti preventívnych aktivít a riešenia problémov šikanovania